ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻՒ 7—8 ՅՈՒԼԻՍ — ՕԳՈՍՏՈՍ Հ. ՏԱՐԻ 1956

ԵՒՍԵԲԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԵՄԵՍԱՑԻՈՅ ՃԱՌՔ

Ա. Զ Դ

Եւսեբիոս Եմեսայի եպիսկոպոս, ծննդեամբ եդեսացի, աշակերտ Եւսեբիոս Կեսարացւոյ, աստուածաբանական ուսումն առաւ Պաղեստին, իմաստասիրութեան ընթացքը կատարեց Աղեքսանդրիա: Եմեսայի եպիսկոպոս ընտրուեցաւ 340ին եւ վախճանեցաւ 359ին:

Խօսած եւ գրած է բազմաթիւ ճառեր, ճարտասանական արուեստով, վեհ ոճով, սահուն հոսանքով, դիւրընկալ եւ հաղորդական, համեմած հարցերով, առաջադրութիւններով եւ հակադրութիւններով:

Այն հանգամանքով որ ընկատուած էր կիսարիանոսեան, իր գրութիւնները Զ. եւ յաջորդ դարերուն աչքաթող եղած են: Այսօր չնչին թիւ մը միայն հասած է անոնցմէ յոյն բնագրով, անոնք ալ Բարսղի, Յովհ. Ոսկեբերանի եւ այլոց անունին տակ ծածկուած: Բարեբաղդաբար Դ. դարու երկրորդ կէսին եւ Ե. դարուն այդ ճառերէն հարուստ թիւ մը թարգմանուած են Հայերէնի, Ասորերէնի եւ Լատիներէնի, որոնք օր ատոր երեւան կու գան:

Ճառերուս հայերէն թարգմանութիւնը հաւաքուած են երկու ճառախմբերու մէջ: Ա. ճառախումբը 1—9 ճառերով հրատարակեց 1830ին Հ. Բ. Ալգեռեան հանդերձ լատիներէն թարգմանութեամբ (կցելով անոնց ճառընտիրներու մէջ առնուած ճառերը) յանուն Սեբերիանոս Դաբաղայի եպիսկոպոսի: Բ. ճառախումբը 1—13 ճառերով պահուած է Նոր Զուղայի Ամենափրկիչ վանքի Թ. 110 ձեռագրի մէջ, գրուած ԺԳ. դարուն: Այս ճառերը տակաւին չեն հրատարակուած: Տարոյս ակնկալը յաջողեցայ ստանալ այդ ձեռագրի մանրալուսանկարը (microfilm), որուն հիման վրայ կը ձեռնարկեմ հրատարակել եւսեբեայ 13 ճառերը մաս առ մաս: Ասոնք են.

Ա. Եւսեբեայ եպիսկոպոսի Եմեսայ խօսք.
Բ. Վասն Զարչարանացն Քրիստոսի եւ չարչարելոյ զօրութեան.
Գ. Վասն Հաւատոյ, խօսեցեալ յերուսաղէմ.
Դ. Վասն փորձութեանցն.
Ե. Վասն Զարչարանացն.
Զ. Վասն Յարութեան.
Է. Վասն պնոցիկ որ ասիցեն, թէ զի՞ պիտոյ էր Քրիստոսի մարմնով երեւել.
Ը. Վասն խաչին չարչարանաց.
Թ. Ճառ Սեբերիանոսի եպիսկոպոսի վասն Հաւատոյ.
Ժ. Յարժանաւոր երկրպագութեան երրորդութիւնն հանգիտապատիւ է. եւ զի ամենակալ եւ որդի եւ Մեղքիսեդեկ.
ԺԱ. Ի փառաւոն եւ յԱռաքելոյ բանն, երբ որում կամի ոդորմի եւ որում կամի խստանայ.
ԺԲ. Սեբերիանոսի վասն Հաւատոյ եւ գործոց. եւ թէ չիք առանձինն երեսք չարի իրիք. եւ խրատուց բաջութիւնք.
ԺԳ. Յաւանական եւ ի Դաւիթ:

Այս ճառերէն ոմանք կրճատումներով առնուած են ճառընտիրներու եւ կնիք հաւատոյ ժողովածուին մէջ: Ասոնք նկատի պիտի առնուին հրատարակութեանց մէջ:

Եւսեբիոս Եմեսացւոյ գրուածներու եւ անոնց հայերէն թարգմանութեանց պիտի անդրադառնում լայնագոյն չափով ճառերուս հրատարակուելէն ետքը:

Հ. Ն. Ա.

© National Library of Armenia

Ա.

ԵՒՍԵԲԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԵՄԵՍԱՅ ԽԱԻՍԻՍ Ի ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԱԼՆ

1· *Որսորդաւք ի խորոց ամպարշտութեան ձգեաց Եհան զմեզ Յիսուս· որսորդաւք յանառակութեանց ցանկութեանց ցածուցեալ կորզեաց զմեզ· զի նոքաւք եւ անուշացոյց, քանզի եցոյց զնոսա մեզ աղ· նոքիմբք եւ լուսաւորեաց, քանզի կոչեաց զնոսա «լոյս աշխարհի»:*

2· *Փոքունք եւ նուաղք էին քարոզքն, այլ զաւրութիւնն մեծաձայր· առանց դպրութեան եւ ոտիւք, այլ նոքաւք յայտնեցաւ Աստուծոյ իմաստութիւնն:*

3· *Առանց կարծեաց մնասոյէ քարոզութիւնն· մի՛ մարդկեղէն պարկեշտութեամբ զարդարեալ, որ չենն պարկեշտութիւն կամ կեղծիք պարկեշտութեանն· մի՛ ոք աղնուական, եւ մի՛ ոք մեծատուն, զի երեւեսցի մեծատուն վասն մեր աղքատացեալ:*

4· *Արկ կուտ պատրանաց առաքելոցն, ոչ յանկուցանելի, այլ խրատուցանելի· եւ որպիսի՞ ինչ իցէ տեսանել զկուտ եւ զկերն պատրանաց· զի կանխեալ անկեալ էաք ի ցանկութիւնս, ի զառնաճաչակն կերակուր, կարգեաց եղ ընդդէմ ցանկութեանն զքաղցրահամ ցածութիւնն, եւ յաղթեաց:*

5· *Եւ քանզի կանխեալ անկեալ էաք յարբեցութիւն եւ յորկորտութիւն, քարոզեաց պահս եւ հաւատարիմ եղեւ· ոչ պատիւ ինչ յաչխարհի, այլ հալածանս· հալածէին քարոզքն, եւ հատուցանէին զայլս, որ մատնէին ի հալածանս· եւ քարոզութիւնն վասն այնր որ ի խաչն եւ· եւ ամենայն ինչ խրատուցիչ էր, այլ խրատուցանելեւքն յանկչէին եւ զային ի հատան:*

6· *Քարոզքն նուաղունք թուով, քանի՛ ինչ բաւական էին երկուքն եւ տասն առ աչխարհս ամենայն· ճառքն տգիտականք, մարթ պատերազմի առ ճարտարախաւսս եւ իմաստունս եւ առ*

Բ = Ն· Ջուղայի թ· 110, 5ա—13բ:

Վ = Վիեննայի թ· 2, 270բ—271բ· հրտ· Վարդանեան, ՀՍ 1921, 143—146 = արտատպ· 64—68:

ԽՈՐԱԳԻՐ՝ Բ Եւսեբու ե· եմաստ· Վ երանելոյն Եւսեբի եմեսու եպ· ի սուրբ առաքեալսն ասացեալ:

1 Բ ո· իւրովք յամպարշտութեանն· Վ որսորդովք ի խորոց ամպարշտութեանց:

2 Վ ցածուցեալս:

5 Մատթ· ե· 15:

6 Բ նին:

7 Բ տգեաք:

10—11 Բ չենն պարկեշտութեամբ Վ որ կեղծիք պարկեշտութեանն· մի՛ ոք աղնուական, եւ մի՛ ոք մեծատուն

13 Բ արար Վ արկ: Բվ անկուցանելի: Վ չունի ոչ:

14 Վ շատ աղաւաղուած:

15 Բ հաք... դառն ճաշակ:

16—18 Վ աղաւաղուած:

18 Բ հաք:

20 Վ հալածանօք... հատատարմացուցանէին զայլս մատնել:

22 Բ այն իրի Վ այր (լրացուած այնքն) որ:

23 Բ խրատուցանելովքն Վ խրատուց ինչ ... խրատուցանելեաքն յայն կոչէին:

24 Բ բովականն:

25 Բվ այսպէս· իմացիր Բժ-քն (երկատա-

© National Library of Armenia

աւրինագիրս· այլ կարկեալ զադարեցին, որք յառաջագոյն գրեցին:

7· *Քանզի յաղթեցին եւ հաւատացան քարոզքն ճշմարիտքն, ո՛չ չափովք աւրինականաւք, եւ ոչ ճառիւք պայծառականաւք, քանզի բաւական են ղէմք ճշմարտութեանն· եւ միայն ի մերկն երեւելով առ ի հաճել եւ հաւանեցուցանել, զի եւ խափանական իրաւքն քարոզեալ յաղթեաց:*

8· *Քարոզքն Հրեայք՝ յատեցեալն ազգէ, եւ ոչ ի հրէական ուսեաւք քաղաքէ, եւ ոչ յերեւելի եւ յարուեստական գեղջէ, այլ ի Բեթսաիդայ, որոյ եւ անուն զձկնորսական արուեստն նչանակէր· ընդ հաւրն որդիքն Զերեդեայ, նոքա եւ եղբարք նորա:*

9· *Ոչ իրրեւ անկեալք ոք եղեն որսորդք ձկանց, այլ ի հայրենի ժառանգութենէ ունէին զարուեստն ձկնորսաց· եւ ոչ որսորդք ծովու, այլ որսորդք ծովակաց, ապաժաման արուեստի արուեստաղէտք: Ոչ զնոսա ինչ պարասեմ, այլ զի զհանդէս զաւրութեանն քարոզեցից· զի յորժամ իմանայցես եթէ ոչ էին այնմ ամենայնի բաւական աշակերտքն, հաւանեսցիս փառաւորել զԱստուած:*

10· *Այլ աննչանքն եւ աղքատք յազգէ՝ եղեն նչանաւորք եւ մեծատունք· եւ այնպէս էին աղքատք, զի եւ զաղքատական ուռկանն եւս ի բաց թողուլ:*

11· *Ոչ հաւանեցուցին մեծութեամբ, քանզի ոչ ընդ գնոյ վաճառեցաւ աստուածպաշտութիւնն· ո՛չ յաւժարեցուցին աղնուականութեամբ, զի մի մարդկական համարեսցի քարոզութիւնն· ո՛չ կանութեամբ, զի մի մարդկական համարեսցի քարոզութիւնն· ո՛չ առաջի սուրհանդակս եւ ոչ զկնի սպասաւորս· ոչ պատիւ աչխարհ հանազ, այլ եւ ոչ ատ եւ ձորձ բաւական:*

12· *Մի՛ապարեզաւաք, զրեթէ մերկք եւ բոկք առանց կաշկաց, յանկարծ ուրեք հողաթափաւորք· ամենայն իւիք նուաղք եւ փոքունք, եւ զաւրութեամբքն մեծք եւ մեծատունք:*

13· *Ոչ բառնային հայ ընդ իւրեանս, եւ քարոզէին զհայն երկնաւոր· ոչ կրէին քսակ եւ պղինձ, եւ քարոզէին զերկնաւոր դանձն· զոր խոստանային՝ առ յապա ժամանակս էր· եւ զորմամբ կանան առաջի զնէին· եւ զորմէ քարոզէինն՝ չերեւէր ուրեք, թէ հաւատասցեն:*

14· *Ելեալ ընդ ազգս ամենայն պատմէին, թէ ի հրէաստանի ոմն եւ ի խաչ· թողէք զհայրենի աստուածս եւ երկիր պագէք նմն եւ ի խաչ· թողէք զհայրենի աստուածս եւ երկիր պագէք նմն եւ ի խաչ· անհաւատ էր քարոզութիւնն, այլ յաղթեաց ճշմարտութիւնն:*

15· *Երկու երկու առաքեցան, զի միաբան ընդ մի ճանապարհ*

---

31 Վ ի մերկ երեւելեաւն:

35 Բ չունի ոչ: Բ րեզաթիզա·

36 Բեթ–սայդա· ընկատի առնուած է աստիճան ՅԱՑԳՆ, ձկնորսական արուեստ:

37 Բ զբեզեբա·

38 Վ չունի ոք: Բ որսորդ·, Վ որսորդք·

45 Բ չունի զի·

51 Բ բովական·

52 Բ բակ·

53 Բ նուաղք Վ նուազք

59 Վ հաւատարիմ լեցի·

61 Բ անհաւատ· Վ անհաւատալի թուէք·

63 Վ կ'ուարտի այս տեղ:

զնասցեն. եւ մխմեանց յիշեցուցանելով, եւ մխմեանց ապաւէն առնելով վիառաւորեսցեն զմին մխայն. ոչինչ էր ընդ նոսա մարդկէղէն. եւ ոչ զիւրեանց լեզուն խաւսէին. քանզի եւ նոցա յամենայն լեզուս բարբառել, եւ ընդ բնաւ հաստանել անցանել:

16. Պարտ եւ պատշաճ իսկ էր նոցա, քանզի առին հրաման ընդ ամենայն ազգս չբջել, զի ամենեցուն լսեցուսցեն եւ զամենայն լեզուս խաւսեսցեն. եւ ոչ որպէս ոմանքն կարծեցին, եթէ նոքա երբայեցերէն եւեթ խաւսէին, եւ որք լսէինն՝ յիւրեանց լեզուան լսէին:

17. Ասացից յայտնագոյն, ոչ զիմ ինչ, այլ զերեսին. կարծեն բազումք, եթէ առաքեալքն հայրենի բարբառովքն երբայեցերէն խաւսէին. եւ որք լսէինն ի միոյէ երբայեցի լեզուն՝ իւրաքանչիւր յիւրեանց լեզուան լսէին:

Ասի այսպէս. այլ ածցուք ի հանդէս, թէ ճշմարի՞տ իցէ. ոչ զիմ ինչ պարտիմ հաստատել, այլ ընդ ձեզ զճշմարտութիւնն քարոզէ:

18. Ի կատարել Պենտակոստէիցն, ի միասին ժողովել առաքեալսն, եկին հասին աւետիքն Քհսուսի մեռելոյն կենդանւոյ. զի եթէ յառաջ քան զմահն ցուցեալ էր զաւրութիւնս, եւ յետ մահուն չէր ինչ աքանչելիս արարեալ, զոր տեղի հայհոյութեան, թէ վասն զի կախարդ էր, կարաց զայն ամենայն գործել:

19. Եւ սակայն ոչ ոք ի կախարդաց եղեւ կարող գործել զգործս Աստուծոյ: Կախարդ կոչեն կռապարիչաք զքշնամին կախարդութեանց. զիւրեանց վէրսն մեզ կամին գնել. կախարդի աչակե՞րաք իցեմք. եւ ընդէ՞ր զարուեսաին հետ ոչ երթիցեմք. զի հիւսան աչակերտ հիւանդութիւն ուսանի:

20. Զի թէ որ եկնն կախարդ իցէ, իսկ մեք ընդէ՞ր առեմք զկախարդութիւնն. եւ եթէ կախարդ իցէ, զիա՞րդ ոչ ոք ի կախարդաց կարաց այնպէս զբազումս հաւանեցուցանել:

21. Կախարդք զոհս ուսուցանէին զոհել. որ յանդիմանէն եւ դարչելի զզոհսն համարի, զիա՞րդ կախարդ կարծիցի. ուր եւ անունն Քհսուսի խափանէ զկախարդս: Եւ նա առ առաքեալսն կախարդք. ո՛չ առաքեալքն կացին առաջի կախարդացն, այլ կախարդքն առաջի առաքելոցն, եւ ոչ արարին հուպ:

22. Ունիմք զերս Քհսուսի. ունին եւ զերս կախարդաց. ընդ միմեանս հարցուք եթէ նմանիցե՞ն միմեանց. որ ի Տուանացւոց քաղաքին էր կախարդն, եւ զոմն իմաստուն ունէր քարոզ իւրոյ առաքանութեանն, յանդիմանեալ ամաչեաց: Եւ որ զճշմարտութիւնն ուսուցանէր՝ յաղթեաց եւ յաղթէ՛:

68 Ք չունի ընդ:
72 Ք երբայեցերէն:
85 Ք արարել:
91 Ք հիւան:
101 Տուանացւոց քաղաք, Tÿana:

23. Գրեաց եւ նա պայծառազարդ ճառիւք. այլ անաւրէն էր վարդապետութիւնն. երբեւ ոսկի բաժակաւ խառնեաց եւ զդեղն սպանող. սակայն ո՛չ ոք հաւատայ այնպիսի իմաստնոց. այլ ի ձկնորսացն եւ ոչ ի զաղարել նշանաց ոք թերահաւատէր:

24. Ամենիմաստ, ամենարուեստ է Աստուծոյ իմաստութիւնն. ոչ զիմաստունս յաչխնականութիւն կոչեաց, զի մի՛ ի մարդկան մտաց առեղծեալ կարծեսցի քարոզութիւնն. ոչ զթագաւորս, զի եւ զաղնուականս, զի եւ զաղնուականան չահեսցի:

25. Բանքն չինականք, այլ զաւրութիւնքն մեծամեծք. ո՞ր են մոլեկան ցանկութիւնք. մերժեցան, հեռացան զգաստացուցիչ ծածկութեամբքն. ո՞ւր են տունքն հեչտականք. անկեալ կորեան կրաւնաւոր պահովքն. զի խիստ վարք քարոզութեանն հալածեցին, հանին զմեղականան:

26. Ոչ եւս զոչելով ընթանամք ի ճառն անչահս, այլ աւրհնաւոր կրաւնիւք կամք հեզութեամբ եւ լսեմք զչահաւորս. ոչ մերկանդամ խայտառակեալ ընթանամք զհետ դիւաց, այլ ազուցեալք եւ զգաստացեալք նախմք առ ոտն Քհսուսի. եւ ոչ եւս գրգռէ զմեզ լեզու ի խեղկատակութիւն, այլ միտ եղեալ կցորդեմք սաղմոսիցն Երբայեցւոց. ոչ խնդրեմք զհայրենի աստուածսն՝ չաստուածսն, այլ եկեալ հասաք ճշմարիտ ճանապարհան առ Աստուած, այլ եկեալ հասաք ճշմարիտ ճանապարհան առ Աստուած:

27. Ծագեաց լոյս եւ իմացաք թշնամիս՝ զդեւս եւ ոչ տեսաք. անձանց սերմանեմք, անձանց հնձեմք, եւ ոչ այրեմք զմեր վաստակս ի հուր. ոչ ինչս ծախեմք զմեր՝ զիւաց. ոչ եւս անուանեմք աստուածս. քանզի ի բաց ընկեցաք զհայրենի ժառանգութիւնն. թողաք զէնն եւ եկաք առ էն. զհետ մտեալ սակս երթիմք որսորդացն. ոչ ի ծովական Բեթսաիդա, այլ յերկինս եւ ի բարձունս:

28. «Ո՞ւր իմաստունք, ո՞ւր գպիրք, ո՞ւր քննիչք աչխարհիս այսորիկ». եկեսցեն բարբառեսցեն հանդոյն ձկնորսին եւ ասասցեն թէ «Ի սկզբանէ էր Բանն». որ ոչ ի մտաց կարկատեաց եւ ոչ ի քմաց կցկցեաց. լուսաւորեալ ի չնորհաց սուրբ Հոգւոյն՝ անց ըստ արարածս եւ ի վերոյ գոտւ քան զերկինս:

29. Մեծ էր Մովսէս. այլ տեսցուք թէ իցէ՛ նմա զուգական ձկնորսն: Զի՞նչ ասէ Մովսէս. «Ի սկզբանէ». այլ յետ ի սկզբանէն ասելոյ զի՞նչ ասէ Մովսէս. «Արար, ասէ, Աստուած»: Զի՞նչ ասիցէ եւ ձկնորսն յետ ի սկզբանէն ասելոյ. «էր, ասէ, Բանն». Մովսէս զարարածոյ ճառէ, եւ Յովհաննէս զԲանէն. ո՞րչափ առ Մովսէս զարարածոյ եւ սա զարարչէ:

133 Ա. կարն. Ա. 20:
135 Յովհ. Ա. 1 եւ շար.:

107 Ք հաւատաս:
115 Ք պատասցուցիչ:

© National Library of Armenia

30· Մովսէս զամպարշտութիւնն հեթանոսաց յանդիմանէ, որ
145 ինքնակացն ասեն զարարածս· մի՛, ասէ, ինքնակաց կարծէք, քանզի «ի սկզբանէ արար զնոսա Աստուած»· ճշմարիտ է քարոզութիւնն, այլ չեւ եւս «առ Աստուած», թէ որոյ իցէ· զի Աբէլնք դաստիարակ էին, եւ Աւետարան ի վեր քան զդաստիարակն:

31· Բառբաբեսցի որսորդն եւ զաղաբեսցեն ամենայն իմաստունք· որ ամփոփեսցէ զանճն ընդ որսորդութիւն իմաստնասցի· եւ որ վրիպեսցէ յորսոյն, վրիպեսցէ ի կենաց: «Ի սկզբանէ էր, ասէ, բանն»· զէրն մատուարկեաց, զի մի խնդրեսցես զժամանակ:

32· Եւ զի մի յառաջագոյն յաւիտեանս ինչ կարծիցես, ասաց «բանն»: Եւ զի մի ճայն հաշուեսցես զբանն Աստուած եւ անկանիցես յԱստուածոյ, ասէ «Աստուած էր բանն»: Եւ զի մի ճայն հաշուեսցես զբանն Աստուած եւ անկանիցես յԱստուածոյ, ասէ· «Աստուած էր բանն. նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած, ամենայն ինչ նովաւ եղեւ»: «Էր բանն», բան Աստուածոյ, Աստուած եւ ոչ ճայն· քանզի ոչ եթէ չբթուն եւ լեզու իմանամք անմարմնականին, այլ Հայրն Աստուած ծնաւ զբանն Աստուած, «Աստուած յԱստուածոյ», ծնունդ ճշմարիտ, Աստուած առ Աստուածոյ, եւ ոչ ճայն ի չբթանց Աստուածոյ:

33· Զայս լուաք յորսորդէն, մանաւանդ ոչ զի խաւարեսցի, այլ զի եւ հալածեսցէ զխաւարն· ոչինչ կարէ մերձենալ ի զաւրութիւնն՝ այլ յոր ինչ ինքն մերձենայ՝ կենդանի առնէ:

34· Արդ զի՞ եւս ջանամք ի միում ժամու զամենայն ազանչելիսն Յիսուսի պատմել· զի յամենայն ժամ պարտապան եմք, եւ այժմ պարտապան լիցուք· եւ բազում ինչ ասացին նախնիքն· եւ բազում ինչ այժմ ընդ մեզ եւ այլք ասեն· եւ եւս բազում յետ մեր ասասցեն· եւ ըստ ամենեսեան անգանչ անհասական զաւրութիւնն· քանզի ոչ կարեմք բանիւք պատմել զոր արդեամբք ճաշակեցաք զբարերարութիւնն:

35· Աասցուք եւ մեք ի դէպ· «Զի՞նչ ասցուք արիաւուր Տեառն ընդ ամենայնի, զոր ետ մեզ»· ոչ զի տալ ինչ կարիցեմք, այլ զի խոստացուք, եթէ չեմք բաւական, գոհասցուք· եւ եթէ զի այս իսկ պատչաճ է, եւ եթէ հանապազ գոհանայցեմք բանիւք, ծայս իսկ պատչաճ է, զի ոչ այնչափ գոհացաք որչափ պարտ էր գոհանալ:

36· Եւ հրեշտակք փոխանակ ընդ մեր գոհանան եւ հրեշտակապետք վանն մեր· եւ «Հոգին սուրբ ի թիկունս հասանէ»· եւ Որդի յաւգնականութիւն· եւ Հայր յայցելութիւն: Եւ ի վերայ
180 այսր ամենայնի բարերարութեանց փառաւորեսցուք զսուրբ Երրորդութիւնն այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից· ամէն:

---

147 Հմմտ. Գաղատ. Գ. 24:
149 Ծննդոց, Ա. 1:
172 Սպմ. ձժե. 12:
175 Հռոմ. Ը. 26:

ԴԱՒԻԹ ԸՆԾԸՂԾ ԵՒ ԴԱՒԻԹ ՀՐԲՔԱՑԻ

ՅՈՒՆԸՐԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԹՈՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՌՈՄ ԱՒՈՒՆԴՈՒԹԵԱՆ ԵՒ Ա.—Է· ԴԱՐՈՒ ԴԱՒԻԹ ԻՄԱՍՏԱՍԷՐՆԵՐԸ

(Շարունակութիւն.)

1. ԴԱՒԻԹ ՀԱՐՔԱՅԻՈՑ ԿԵԱՆՔԸ

Տեսանք վերագոյն, թէ աւանդութիւնը Դաւիթ անյաղթ փիլիսոփան եւ «Բարձրացուցչ»ի հեղինակը կը ներկայացնէր Հարք դասուդէն եւ Հերեթին գիտղէն:

Հարք դասուը կը պատկանէր Տուրուբերան նահանգին: Իսկ Տուրուբերան կը կոչուէր նաեւ «Տարօնոյ աշխարհ»: Ուստի Հարքացի մը կարող էր նահանգի անունով «Տարօնացի» մը նկատուիլ. եւ Տարօնացին «Մամիկոնեան» համարուիլ:

Հերեթն գիւղանունը նաեւ Հերք, Հերտաւն (այժ), Հարքեւ Հերեան (Հերե՞ան) գրուած է. անոր աշխարհագրական դիրքը անծանօթ է մեզի:

Եղիա կը կոչուի Դաւթի հայրը, քահանայական դասէ: Դաւիթ ծնած ըլլալու է իրը 630ին եւ վախճանած իրը 720ին: Աւանդութիւնը կու տայ իրեն իսը ծերութիւն:

Դաւիթ իր բարձրագոյն կրթութիւնն ստացած է Կ. Պոլիս, ուր հետեւած է փիլիսոփայական ուսմանց եւ արժանացած է «Հիւպատոս» տիտղոսի իրրեւ առաջին, «անյաղթ» փիլիսոփայ. անկա ընտրած է եկեղեցական կոչումը, ձեռնադրուած երէց: Թէ դասախօսա՞ծ է Կ. Պոլսոյ համալսարանը, այս մասին որեւէ ակնարկութիւն չեմ գտած: Բայց ուշադրութիւն գարձուցած է անոր վրայ արքունիքը. որ գինքը իրրեւ պատմաւոր ուղարկած է օտար արքունիքներ: Իր մասին ըսուած կը համարիմ ինչ որ գրուած էր Դաւիթ «Բագրեւանդացւոյ» համար, թէ «էր անդ (Կ. Պոլիս) այր մի ի [Բագրեւանդ] գաւառէ, ի [Բագաւան] գեղջէ, որ էր ուսեալ գարեւոտ փիլիսոփայութեան, եւ անուն նորա Դաւիթ» եւ կայսեր կողմէ ուղարկուած Դուին: Նոյնպէս իրեն կը մերձեցնեմ ինչ որ պատմած է Ագուանից պատմիչը Դաւթակի մասին. «Յայնժամ ճարտասան ոմն... տեղեակ արտաքին իմաստից, Դաւթակ անուն կոչեցեալ, հնարագիտական վարժութեամբ աչքառակ եւ վերծանական քերթուածեամբ յառաջադէմ... սա յոլով աւուրբք յառաջ ժամանէը ի գրան արքունի» Ջուանշէր իշխանի, իմացիր Աչոտ Բագրատունի պատրիկին ապարանքը:

Դաւիթ առաջին անգամ կը յիշուի իրը 662ին «Տարօնեցի» յորջորջումով ի Դամասկոս. ուր Համազասպ Կուրապաղատի հրամանով կը թարգմանէ Ս. Բարսղի ի Ծնունդն Քրիստոսի ճառը: Ընդ մէջ 663—688 տարիներուն կը գտնենք գինքը Աչոտ պատրիկի ոստանին մէջ ի Դարիւնք. հոս հակառակաց յակոբիկ Թէոդորէ եպիսկոպոսին հետ (663°), խօսեցաւ իր ճառն ի Ս. Ծնէ (675°) եւ Դամբանականն ի մահն Աչոտի (688): Այնուհանդերձ, իր յառաջացած տարիքին, ապրեցաւ Կ. Պոլիս, «հիւպատ եւ թագաւորական սեղանոյ կենաւք (կեսար) տիտղոսներով: 712—718 տարիներուն կը գտնենք գինքը Սահմանոս քահանայի հետ գրագած թարգմանութիւններով: Այս տեղ կը կորսնցնենք Դաւիթ փիլիսոփայի հետքը պատմութեան մէջ: Նա վախճանեցաւ հաւանօրէն 719/20 տարուան:

Այս է Դաւիթ Հարքացւոյ մասին մեր կատարած ուսումնասիրութեան ամփոփ եզրակացութիւնը: Կը մնայ այժմ մեզ մի առ մի ներկայացնել մեր եզրակացութեան ապացոյցները, որոնք սերտիւ կապուած են ժամանակակից պատմութեան եւ մատենագրութեան հետ:

2. ՀԱՄԱԶԱՍՊ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Թէոդորոս Ռշտունի 653ին կնքեց Մուսէյի հետ դաշինք. որով իր ձեռքի տակ եղած գաւառները կ'ենթարկուէին արաբական գերիշխանութեան: Թէոդորոսին քով էր Համազասպ Մամիկոնեան, որ Ռշտունեաց փեսան էր: 657ին Մուսէյ կանչեց իր մօտ հիւսիսի արար զօրականը. որուն հրամանատուած էր իրեն հետ առնել այդ կողման իշխանները եւ իշխանուհիները իրրեւ պատանդ: Անոնց մէջ էր Թէոդորոս Ռշտունի. որուն փոխարէն իշխան կարգուած էր Համազասպ եւ անոր եղբայրը Գրիգոր պատանդ տարուած:

Մուսէյ մտահոգուած էր. կը գտնուէր ընտանեկան պատերազմի առաջ: Այս պատճառաւ ալ գնած էր Կոստանդին կայսրէն 30ամեայ գինադադար: 658ին սկսաւ քաղաքական պատերազմը: Քաղաքերուած ամէն հիւսիսը (Հայաստան, Սիւնիք, Վրաստան եւ

© National Library of Armenia